

MS
MESTER
ES KORA

MS MESTER ÉS KORA

Szépművészeti Múzeum, Budapest
2025. április 8. – július 20.

KATALÓGUS

Szerkesztette: Endrődi Gábor, Kocsis Alexandra,
Pattantyús Manga, Sarkadi Nagy Emese

Olvasószerkesztők: Borus Judit, Dekovics Dóra,
Ruttkay Helga, Wehner Viola

A tanulmányok szerzői: Endrődi Gábor, Galambos Éva,
Horváth Mátyás, Markus Hörsch, Jávor Anna,
Majorossy Judit, Christof Metzger, Agnieszka Patała,
Pattantyús Manga, Poszler Györgyi, Sarkadi Nagy Emese,
Skorka Renáta, Isabella Sturm, Manuel Teget-Welz,
Tuzson Eszter

A katalógustételek szerzői: Björn Blauensteiner, Csóti Lili,
Endrődi Gábor, Filep Réka, Anja Grebe, Markus Hörsch,
Kocsis Alexandra, Guido Messling, Christof Metzger,
Pandur Ildikó, Pattantyús Manga, Sarkadi Nagy Emese,
Manuel Teget-Welz, Tóth Csaba, Tóth Gergely, Tótvizi Ágnes

Fordítók:

Angolról magyarra: Medgyesy Zsófia

Németről magyarra: Kocsis Alexandra

Kiadói koordináció: Hidas Bence

Reprodukciós ügyintézés: Hont Jázmin Ajándék, Tóth Franciska

Grafikai tervezés, nyomdai előkészítés: Czeizel Balázs

Nyomdai munkálatok: Elektroproduct Nyomdaipari Kft.

© Szerzők, 2025

A védőborítón: MS Mester: Vizitáció a selmecbányai
főoltárról (részlet, 14. kat. sz.)

A kötőborítón: MS Mester: Vizitáció a selmecbányai
főoltárról (részlet, 14. kat. sz.)

ISBN 978-615-6595-72-0

Felelős kiadó: Baán László főigazgató

© Szépművészeti Múzeum, Budapest, 2025

A tárlat a Szépművészeti Múzeum szervezésében,
az esztergomi Keresztény Múzeummal együttműködve
valósult meg.

A Szépművészeti Múzeum köszönetet mond azoknak
az intézményeknek és gyűjtőknek, amelyek és akik műtárgyaikat
a kiállításra kölcsönözték.

BÉCS, Albertina

BÉCS, Dom Museum

BÉCS, Kunsthistorisches Museum

BÉCS, Österreichische Galerie Belvedere

BÉCS, Österreichisches Staatsarchiv, Haus-, Hof- und Staatsarchiv
BERLIN, Staatliche Museen zu Berlin – Stiftung Preussischer

Kulturbesitz, Kupferstichkabinett

BUDAPEST, MNM KK Iparművészeti Múzeum

BUDAPEST, MNM KK Magyar Nemzeti Múzeum

BUDAPEST, MNM KK Országos Széchényi Könyvtár

DREZDA, Staatliche Kunstsammlungen zu Dresden,

Kupferstich-Kabinett

ESZTERGOM, Keresztény Múzeum

FRANKFURT AM MAIN, Städel Museum

GRAZ, Universalmuseum Joanneum, Alte Galerie

HEILIGENKREUZ, Sammlungen Stift Heiligenkreuz

KLOSTERNEUBURG, Stiftsmuseum Klosterneuburg

KOPPENHÁGA, Statens Museum für Kunst

KRAKKÓ, Muzeum Narodowe w Krakowie

KRONBERG, Hessische Hausstiftung

LILLE, Palais des Beaux-Arts de Lille

LIPCSE, Museum der bildende Künste

METTINGEN, Draiflessen Collection (Liberna)

MÜNCHEN, Bayerisches Nationalmuseum

MÜNCHEN, Staatliche Graphische Sammlung München

NÜRNBERG, Germanisches Nationalmuseum

PÁRIZS, Musée du Louvre

PÉCS, Janus Pannonius Múzeum

SELMECBÁNYA, Slovenské banské múzeum, Galéria Jozefa Kollára

STUTTGART, Landesmuseum Württemberg

SZENTANTAL, Rímskokatolícka cirkev Farnost' Svätý Anton

VISEGRÁD, MNM KK MNM Mátyás Király Múzeuma

FŐTÁMOGATÓ

SZERENCSEJÁTEK ZRT.

PARTNER

EGYÜTTMŰKÖDŐ PARTNEREK

HOTEL
OKTOGON

AZ INTÉZMÉNY FENNTARTÓJA

KULTURÁLIS ÉS INNOVÁCIÓS
MINISZTERIUM

A kiállítás Magyarország kiállítási garanciájának köszönhetően valósult meg.

MS MESTER ÉS KORA

ERDŐ PÉTER
Köszöntő | 10

BAÁN LÁSZLÓ
Előszó | 11

ENDRŐDI GÁBOR – PATTANTYÚS MANGA – SARKADI NAGY EMESE
MS mester és helye
Bevezetés a kiállításba és a katalógushoz | 12

SKORKA RENÁTA
A Magyar Királyság a 15–16. század fordulóján | 22

MAJOROSSY JUDIT
A középkori Selmezbánya története dióhéjban | 32

SARKADI NAGY EMESE – POSZLER GYÖRGYI
MS mester selmezbányai főoltára
Források és újabb feltevések | 46

TUZSON ESZTER
MS mester egykori selmezbányai főoltárának szerkezeti felépítése | 58

MARKUS HÖRSCH
A selmezbányai főoltár szobrai és művészettörténeti összefüggéseik | 62

AGNIESZKA PATAŁA
MS mester és Kis-Lengyelország
Kapcsolatok vagy párhuzamok? | 76

ISABELLA STURM
MS mester lehetséges nürnbergi kapcsolatai | 88

ENDRŐDI GÁBOR
MS mester rajzai | 98

MANUEL TEGET-WELZ
Egy szövevényes kapcsolat: idősebb Jörg Breu és MS mester | 118

MS MESTER ÉS KORA

ENDRŐDI GÁBOR
MS mester Bécsben | 130

MAJOROSSY JUDIT
Paul Vinck és felesége, Anna Heckl | 158

MAJOROSSY JUDIT
Egy bécsi „MS mester” és egy Kärntner StraÙe-i
többgenerációs bécsi festőműhely | 160

CHRISTOF METZGER
Dürer árnyékából
MS mester és a Rechwein-epitáfium a bécsi Stephansdomban | 164

GALAMBOS ÉVA – PATTANTYÚS MANGA
A selmecbányai oltárképek festéstechnikai kérdései | 174

HORVÁTH MÁTYÁS
Felvételkedzés az infravörös tartományban | 188

JÁVOR ANNA
Mojzer Miklós, MS mester és Marcin Czarny
Kutatástörténet | 192

KATALÓGUS
Selmecbánya és a bányavárosok | 208
A selmecbányai főoltár | 218
MS mester Nürnbergben | 240
MS mester Bécsben | 290

Bibliográfia | 344
Név- és műtárgymutató | 374
Helymutató | 380
Fotójogok | 382

összefügg a datálásával. A Szerelmespár gyakorlottabb és fegyelmezettebb rajzolóként mutatja be MS mestert, mint a kiállításunkon neki tulajdonított, feltehetően 1497 körül Nürnbergben készült tollrajzok (28–31., 46. kat. sz.). Ez azt sejteti, hogy későbbi azoknál, de túl keveset tudunk MS mester fejlődéséről ahhoz, hogy meg lehessen ítélni, mennyivel későbbi.

Endrődi Gábor

¹ A szerelemkertek helyszínéhez lásd Grebe 2007.

² Vö. Matter 2015 (korábbi irodalommal).

³ Zander-Seidel 1990, 106.

⁴ Lovagló szerelmespár Halállal, 1498–1508 körül, hársfa, 35,5 × 29,6 cm, Párizs, Musée du Louvre, ltsz. R.F. 2467; vö. Karlsruhe 2019–2020, 232–236., 100. kat. sz. (Julia Carrasco).

⁵ Vö. Berlin 2023b, 157., 58. kat. sz. (Silvia Massa – Michael Roth).

⁶ Lucas Cranach: Szerelmespár kútnál, háttérben Halállal, 1503, Braunschweig, Herzog Anton Ulrich-Museum, ltsz. Z 59; vö. Winterthur–Bécs 2022, 116–117., 145., 20. kat. sz. (Kerstin Richter).

55. kat. sz.

55.

Albrecht Dürer (1471–1528)

A szerelmi ajándék, 1495 körül

Rézmetset, papír, 148 × 138 mm

Budapest, Szépművészeti Múzeum, ltsz. 1545 B.93

IRODALOM: Will 1766, 163–164.; Hüsgen 1778, 2., 2. kat. sz.; Allihn 1871, 69–70.;

Koehler 1897, xiv, 4–5., 4. kat. sz.; Conway 1911, 323–324.; Flechsig 1928–1931, I: 191., 197., 437., 443.; Washington 1971, 113., 3. kat. sz. (Charles W. Talbot); Stewart 1977, 20., 120.; Gotha 1998, 125., 64. kat. sz. (Doris Kutschbach); Schoch–Mende–Scherbaum 2001, 32–33., 3. kat. sz. (Rainer Schoch)

Az Albrecht Dürer korai rézmetseteire jellemző táj előtt megpihenő pár egy

hosszú múltra visszatekintő képtípus hagyományát folytatja. A szerelemkertek ölelkező szerelmesei és az össze nem illő párok különféle ábrázolási formái olyan párhuzamos és összefüggő tradíciók a Dürer korát megelőző (és követő) észak-európai művészetben, amelyek kapcsolata A szerelmi ajándék témájával és kivitelezésével nehezen lenne tagadható. Egy vonzó fiatal nőt és egy nála jól láthatóan idősebb férfit érünk tetten meglehetősen intim helyzetben, szándékaikat pedig nyilvánvalóvá teszi az éppen gazdát cserélő pénz. Dürer metsete azonban jóval finomabban közelíti meg a témát a hasonló jelenetek megszokott ábrázolásainál. A pár öltö-

zetét vizsgálva, még a viszonyukat némileg árnyaló eltérések ellenére sem tűnik fel közöttük kirívó társadalmi különbség; a nő arckifejezéséből igen kevés érzelm olvasható ki, nem látszik rajta kapzsiság, káröröm vagy különösebb lelkesedés sem, míg a férfi hasonló komolysággal folytatja le partnerével az üzletet.¹ A látványosan komikus vagy szatirikus elemek és gesztusok hiánya visszafogottabb, mégis egyértelmű morális üzenetet közvetít, ami a korábbi szakirodalomban konkrétabb értelmezési kísérletekhez vezetett.² Valószínű azonban, hogy egy ilyen, a kor gondolkodásába erősen beivódott, így minden szemlélő számára egyértelmű jelentést

hordozó jelenet erkölcsi felhangja magától értetődő lehetett konkrét narratíva nélkül is.³

A *szerelmi ajánlat* több tradíciót is egyesít, miközben egyiket sem követi egészen. A metszet keletkezésének idején a világi témájú zsánerjelenetek iránti, különösen a nyomtatott grafikában megnövekedett kereslet teret engedett a már említett témakörök egyfajta összeolvadásának. Ez a folyamat egyre árnyaltabb variánsokat hozott létre az emberiség egyik örök témája, a szerelem különféle arcainak ábrázolásában is. A *szerelmi ajánlat* esetében ilyen finom, ugyanakkor a Dürert követő művészetben új típusként elterjedt változtatás, hogy a művész a bizalmas közelségben üldögélő párt viszonylag hangsúlyos és a jelentést gazdagító természeti környezetbe helyezte. Jól illusztrálja a különbséget, ha a *szerelmi ajánlatot* összevetjük a Házikönyv mesterének két – talán Dürer előképeként is szolgáló – lapjával:⁴ Dürernél a kártyázók csoportja helyett a két szerelmes bensőséges pillanata kerül a tájba.⁵

Ez a népszerű jelenet ábrázoló, de mégis frissen ható lap egy lehetett azok közül a korai, világi témájú rézmetszetek közül, melyekkel Dürer műhelyének indulása környékén állandó bevételi forrásra próbált szert tenni. Ezt az AD-monogram korai formája is alátámasztja.⁶ Ugyanakkor némileg érettebb rézmetszőként mutatja be a *szerelmi ajánlat* Dürert: a precíz kivitelezésű metszeten a művész mentes maradt mind az *Öt katona és egy keleti lovas* (42. kat. sz.) kompozíciós meggondolatlanságaitól, mind a *séta* (41. kat. sz.) helyenként pontatlanná váló vonalvezetésétől.

Csóti Lili

³ Az össze nem illő párok viszonyát elítélő, tartózkodásra intő vagy következményekre figyelmeztető ábrázolásokkal kapcsolatban lásd Stewart 1977; Hinz 1998; Noll 2004, 381–429.

⁴ Georg Andreas Will egy helyi nürnbergi történet ábrázolásának tekintette, míg Sebastian Heinrich Hüsken Júda és Támár történetét látta benne, amit Charles W. Talbot egy Jeremiás könyvére való utalással egészített ki. Will 1766, 163–164.; Hüsken 1778, 2.; Washington 1971, 113.

⁵ Allihn 1871, 57–78., különösen 67–72., 78.; Stewart 1977, különösen 34.

⁶ Conway 1911.

⁷ A szerelmi témák és a természet kapcsolatáról lásd Noll 2004, 385–392.

⁸ A monogram alakváltozását vizsgálva Koehler 1897, xiv–xv. és Flehsig 1928–1931, I: 190–192., 437–444. állítottak fel konkrét sorrendiséget a rézmetszetek között.

56.

MS mester (új attribúció)

Három élő és három halott találkozása, 1495–1510 körül

Toll és ecset, tinta és fehér fedőfesték,

barnán alapozott papír,

308/304 × 441/438 mm

Bécs, Albertina, ltsz. 6662

IRODALOM: Rettberg 1857; Waagen 1866–1867, II: 158.; Thausing 1869, 215–217.; Stiassny 1889, 291., I. j.; Burckhardt 1893; Térey 1894–1896, II: xxx–xxxii, III: lxxxiii., 250. sz.; Schönbrunner–Meder 1896–1907, I: 44. sz.; Röttinger 1907–1909, 6–8., 35., 50.; Seidlitz 1907, 16–17.; Weinberger 1921, 232.; Lippmann–Meder–Winkler 1883–1929, VI: 17., 668. sz.; Röttinger 1926, 78–80., 281.; Tietze – Tietze–Conrat 1928, 135., A170. sz.; Flehsig 1928–1931, II: 416–420. Tietze et al. 1933, 39., 316. kat. sz.; Winkler 1936–1939, I: 108–110., 162. sz.; Koch 1941, 208.; Musper 1952, 22.; Winkler 1957, 89., 91.; Karlsruhe 1959, 89–90., 192a. kat. sz.; Rotzler 1961, 230–231.; Strauss 1974, VI: XW.162. sz.; Von der Osten 1983, 15., 40–41.; Kiening 2003, 75–76.; Kralik 2013, 201–202.; Landesmuseum Württemberg 2017,

II: 694–696. (Ingrid–Sibylle Hoffmann); Karlsruhe 2019–2020, 237., 239., 105. kat. sz. (Christof Metzger); Wittke 2022, 48–53.

A szokatlanul nagy méretű chiaroscuro-rajz rémisztő jelenetet ábrázol. Három lovas tévedt be egy erdős szurdokba, amely a jobb képszálnél látható alacsony kőkereszt tanúsága szerint egy elhagyott temető területén fekszik, és a bal alsó sarokban a földön fekvő csontokból és állatkoponyából ítélve korábban is volt már hasonló történés színhelye. A lovasok ruházata és az egyiküket kísérő kutya arra utal, hogy vadászni indulnak. A középső ló, úgy tűnik, megbotlott egy fának a talajból kiálló gyökerében. A baleset a szemünk előtt terebélyesedik katasztrófává: az oldalára bukó ló maga alá temeti a lovasát, a mögötte haladó ló ettől megrémülve a hátsó lábaira ágaskodik, a lovasát hamarosan leveti, a harmadik ló a kép jobb széle felé vágat. Eközben mindegyik vadászra egy-egy lepelbe burkolt, nagyrészt lefoszlott húsu, meglevenedett halott támad, ketőjük a levegőbe emelkedve; mozdulataik hevességét a halotti lepleknek a szélben vadul csapkodó vége is kiemeli.

A jelenet, a *Három élő és három halott találkozása*, a 13. század végétől jelent meg irodalmi és képi ábrázolásokon.¹ Eredetileg ez a találkozás békés volt: a halottak a mulandóságukra figyelmeztettek a vadászokat, hogy az ő sorsuk vár az előkre is, ezért, amíg lehet, éljenek Istennek tetsző módon. A példák egy részén az élők erre riadtan vagy meneküléssel válaszolnak, de az, hogy a halottak viselkedése egyértelműen ellenséges legyen, sőt a vadászok életére törjenek, csak a 15. század végén jelent meg a flamand könyvfestészetben, ahonnan a rajz feltehetően, elveszett előképe is származik.